

Leo Trotskij: Vilket skede går vi igenom?

(Kommunistpartiets styrka och ett lands kulturnivå.)

Tal inför medicin- och veterinärarbetarnas 5:e allryska kongress, 21 juni 1924

[Ur Fourth International (London), sommaren 1964. Här översatt från onlineversionen på www.marxists.org. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

När jag nyligen talade i Sokolniki vid utbildningsarbetarnas jubileumsmöte, fick jag en principiellt viktig fråga, en fråga som både har samband med den internationella situationen i ordets vidaste mening, och med Kommunistiska internationalens pågående femte kongress. Och istället för att för hundraförsta eller ettusenförsta gången försöka beskriva den så kallade ”internationella situationen” på ett uttömmande sätt, ska jag – om än bara skissartat – besvara den principiella fråga som ställdes till mig i Sokolniki och som jag nu ska berätta om. Jag har lappen jag fick här i fickan – här är den: ”Kamrat Trotskij, var snäll och förklara varför de mest utvecklade kapitalistiska länderna har de svagaste kommunistpartierna (USA, Storbritannien) och är längst bort från den socialistiska revolutionen. Detta problem oroar mig väldigt mycket och jag ber dig förklara det.” Det är frågan. Svaret på den är nyckeln till den internationella frågan i bred mening, det vill säga både utifrån relationerna mellan de olika länderna och relationerna mellan de kapitalistiska länderna och sovjetrepubliken och utifrån revolutionens utveckling i världsskala. När det kommer till kritan är det trots allt två sidor av samma problem. Vi känner alla till att vårt diplomatiska arbete naturligtvis är juridiskt oberoende från Komintern, och Komintern oberoende av vår diplomati. Men det är på samma gång ingen hemlighet att Kominterns framgångar direkt och indirekt återspeglas i framgångar för den sovjetiska diplomatin, och framgångarna för vår diplomati återspeglas i hur det går för den revolutionära världsrörelsen. Men detta ska inte alls förstås i den meningen att kommunismens tillväxt alltid och överallt förbättrar vår internationella ställning på ett direkt och omedelbart sätt. Nej, det färskaste exemplet Tyskland vittnar om det faktum att en tillväxt av den kommunistiska faran i ett visst skede *försämrar* relationerna mellan de berörda kapitalistiska länderna och oss själva, till och med oberoende av vår stats politik. Men även i detta fall är sambandet mellan revolutionens framgångar och vår internationella ställning uppenbart, och det är inte vårt ”fel”, ty det som avgör detta samband är inte någon ”propaganda” utan hela den historiska utvecklingens förlopp. I slutändan är det givetvis först kommunismens seger som fullständigt och slutgiltigt kommer att konsolidera oss.

Hur kan man då förklara att de mest utvecklade och kulturella länderna har svaga kommunistpartier medan vårt land, som tyvärr inte kan kallas det mest kulturella landet i Europa, tvärtom har ett mycket starkt kommunistparti som styr staten? Den person som skrev lappen säger att detta problem oroar honom. Och det är fullt förståeligt. Vi vet att den internationella mensjevismen, till att börja med våra egna ryska mensjeviker, grundar sin främsta ”anklagelse” mot den internationella kommunismen och mot sovjetrepubliken på denna motsättning. Ni förstår, om man betraktar denna motsättning på ett enkelt sätt, så att säga logiskt, mekaniskt, då ligger det nära till att dra slutsatsen att kommunismen är ett uttryck för underutveckling och barbari. Vid en första anblick av problemet kan man dra slutsatsen att ju mer underutvecklat ett land är desto starkare är kommunismen i detta land, medan superciviliserade länder som Storbritannien och USA har mycket svaga kommunistiska partier, så att säga i proportion till de få överlevande resterna av barbari i dessa länder. Hela den internationella mensjevismens filosofi bygger på denna tanke. Låt mig, om än i mycket allmänna termer, behandla denna ytterst viktiga fråga.

Det brittiska kommunistpartiet är förvisso ett av de svagaste europeiska partierna vid Kommunistiska internationalens kongress. Det amerikanska partiet är ännu svagare, det är sant, men nu talar vi bara om Europa. Det starkaste partiet är vårt parti. Sedan kommer det tyska partiet och sedan det

franska. Vad beror det egentligen på att kommunistpartiet i ett så mäktigt, kulturellt, bildat, civiliserat, etc, land som Storbritannien fortfarande bara existerar som ett rent propagandasällskap som ännu inte är starkt nog att spela en aktiv roll inom politiken? För att på ett genomgripande sätt besvara den vid en första anblick så enkla och passande förklaringen att kommunismen står i direkt proportion till underutveckling och barbari, en förklaring som uttrycker mensjevismens hela visdom, ska jag påminna om några andra fenomen och institutioner i Storbritanniens liv. I Storbritannien finns det – och jag ber er att inte glömma det – en monarki, medan det inte finns någon sådan här eller i Frankrike eller i Tyskland. Och monarkin kan inte ur någon synvinkel beskrivas som ett uttryck för den yppersta kultur, som ett av mänsklighetens största bedrifter – inte ens MacDonald gör det, utan han håller tyst om det, han tiger artigt och diplomatiskt och säger inte att det är ett tecken på Storbritanniens höga kulturella nivå att de till skillnad från det barbariska Ryssland har en monarki. I Storbritannien finns det än idag en aristokrati som åtnjuter adelsprivilegier. Det finns ett överhus. Slutligen: i Storbritannien har kyrkan, eller snarare kyrkorna, ett enormt inflytande på livets alla områden. Det finns inget land i Europa där kyrkans inflytande över det politiska, sociala och familjelivet är så stort som i Storbritannien. För att en person där ska säga att han inte tillhör någon kyrka, inte går i kyrkan, och än mer att han inte tror på Gud, så krävs det ett utomordentligt personligt mod. Så där är det svårt att bryta igenom det gamla, täta nätet av hyckleri och kyrkliga fördomar och de världsliga seder som grundar sig på detta hyckleri och dessa fördomar. Jag hoppas att ingen av er ska säga att kyrkans eller kyrkornas inflytande på det samhällseliga medvetandet är ett uttryck för människans utveckling. Det visar sig alltså att det jämte det faktum att kommunistpartiet är ovanligt svagt finns andra fakta, saker som inte är ointressanta för oss, som existensen av en monarki, en aristokrati, ett överhus och ett enormt inflytande av religionen inom politiken, inom samhällslivet och i vardagslivet. Och om man på ett ensidigt sätt närmar sig Storbritannien ur denna aspekt, det vill säga utifrån monarkin, överhuset, aristokratin, godsägarväldet och kyrkans inflytande, då skulle man tveklöst säga att Storbritannien är det mest barbariska och efterblivna landet i Europa. De skulle vara lika sant som mensjevikernas påstående att kommunismen är ett resultat av underutveckling, det vill säga det skulle vara lika osant, lika ensidigt, lika felaktigt. Kan man verkligen hålla med om att Storbritannien är Europas mest underutvecklade land? Nej, den tanken går inte alls att passa in i den allmänna bilden av Storbritannien. I Storbritannien befinner sig tekniken på en mycket hög nivå, och tekniken är avgörande i människans liv. Det är sant att USA har gått om Storbritannien på teknikens område: den brittiska kulturens dotter har sprungit förbi sin mor på teknikens väg. Före kriget tävlade Tyskland allt hårdare med Storbritannien, och hotade att gå förbi och gick inom vissa industribranscher faktiskt förbi Storbritannien. Men efter Tysklands nederlag leder Storbritannien idag Europa ekonomiskt. Brittisk vetenskap, litteratur och konst har spelat och spelar en första rangens roll för utvecklingen av mänsklighetens tänkande och skapande bedrifter. Hur ska man ta sig ur denna motsättning? Ty en motsättning stirrar oss i ansiktet: å ena sidan utvecklad teknik, vetenskap, etc, å den andra monarki, aristokrati, överhus, religiösa fördomar i folks tänkande. Vilka slutsatser går det att dra av det? Att det inte finns en enda måttstock för att mäta ett lands utveckling på alla områden, och att det på grundval av denna mätning inte går att göra en enhetlig bedömning som täcker samhällslivets alla aspekter. Utvecklingen är motsägelsefull. På vissa områden uppnår ett land enorma framgångar, men ganska ofta håller just dessa framgångar tillbaka landets egen utveckling på andra områden. Låt mig tala konkret om detta. Storbritannien var det första landet som slog in på en kapitalistisk utveckling, och fick tack vare detta faktum herravälde över 1800-talets världsmarknad. Den brittiska borgarklassen blev, återigen tack vare detta faktum, den rikaste, starkaste och mest upplysta av alla borgarklasser. Som vi vet gjorde dessa omständigheter det möjligt för den att skapa en privilegierad ställning för den brittiska arbetarklassens översta skikt, och på detta sätt minska klassmotsättningarna. Den brittiska arbetarklassen blir medveten om sig själv som självständig klass i motsättning till borgarklassen mycket långsammare än arbetarklassen i andra länder med mindre mäktiga borgarklasser. Således visar det sig att Europas mest utvecklade borgarklass', den brittiska borgarklassens, framväxt har ägt rum

under ovanligt gynnsamma förhållanden, och under lång tid har hållit tillbaka det brittiska proletariatets utveckling. Teknikens långsamma och ”organiska” framväxt i England, och det faktum att reformationen och den borgerliga revolutionen ägde rum nära varandra i tiden höll tillbaka det kritiska tänkandet i förhållande till kyrkan. Den brittiska borgarklassen utvecklades under beskydd av ålderdomliga institutioner, och å ena sidan anpassade den sig själv till dem och å den andra underkastade den dem under sig på ett gradvis, organiskt, ”evolutionärt sätt”. 1600-talets revolutionära omvälvningar glömdes fullständigt bort. Det är detta som utgör det som kallas brittiska traditioner. De kännetecknas i grunden av konservatism. Mer än något annat är den brittiska borgarklassen stolt över att den inte har förstört gamla byggnader och den gamla tron, utan gradvis har anpassat det gamla kungliga och adliga slottet till företagsamhetens krav. I detta slott, i dess hörn, fanns dess ikoner, dess symboler, dess fetischer, och borgarklassen tog inte bort dem. Den utnyttjade dem för att helga sitt eget styre. Och den lade kulturens tunga lock över proletariatet.

Det brittiska proletariatet och vårt proletariat

Den brittiska arbetarklassen har utvecklats på ett helt annat sätt än vår. Vårt unga proletariat formades under en period på omkring 50 år, i huvudsak från bönder och hantverkare som hade bott på landsbygden tillsammans med sina fäder och farfäder, i ålderdomliga omgivningar, i ekonomisk underutveckling, bland okunskap och religiösa fördomar. Kapitalet grep skoningslöst bondegrabbarna eller -ungdomarna om nacken och kastade dem direkt in i fabrikslivets kittel. Deras villkor förändrades på ett katastrofalt sätt. När de unga bönderna kände hettan från fabriksugnarna började de omedelbart fundera på vilka de var och var de var. I detta ögonblick kom det revolutionära partiet fram till dem och började förklara vad och var de var. Det gick särskilt lätt att vinna över dem eftersom de inte hade några konservativa idéer: de gamla uppfattningarna från byn passade inte alls, de måste fullständigt och radikalt förändra sin syn på världen.

För de brittiska arbetarna var situationen en helt annan. Deras fäder och farfäder var arbetare, och deras farfars far och tidigare förfäder var hantverkare. De brittiska arbetarna har ett familjetråd, de vet vilka deras förfäder är, de har en familjetradition. Det är också en sorts ”kultur”, men den visar sig i det faktum att de i sitt medvetande släpar runt på många av sina förfäders fördomar. För dem, de brittiska arbetarna, skedde inte denna plötsliga, skarpa, katastrofala övergång från byns slutna lilla värld till den moderna industrin. De utvecklades organiskt från sina avlägsna förfäder till fabrikslivets och stadslivets gradvis förändrade förhållanden. I deras sinne finns än idag de gamla, medeltida hantverkstankarna och -fördomarna, bara i förändrad form som anpassats till kapitalismens villkor. Hantverkarslivet och hantverksfestivalerna – firandet av sönersnas födelse, inledningen av lärlingstiden, övergången till ställningen som oberoende mästerhantverkare – var helt genomsvyrate av religiositet, och den passerade över till fackföreningarna, som har en mycket tung konservativ svans som sträcker sig ända tillbaka till medeltiden.

Britternas teknik är i grund och botten en kapitalistisk teknik. Den infördes inte utifrån och förstörde inte de inhemska nationella ekonomiska formerna, utan har utvecklats på grundval av dessa nationella former. Arbetarklassens medvetande återspeglar teknikens ”organiska” framväxt samtidigt som det sackar långt efter den. Vi får inte glömma att människans medvetande i samhällsskala är skrämmande konservativt och rör sig sakta. Bara idealister inbillar sig att världen rör sig framåt med hjälp av det mänskliga tänkandets fria initiativ. I själva verket tar inte samhällets eller en klass' tänkande ett enda steg framåt utom när det absolut behövs. Närhelst det är möjligt anpassas de gamla välkända tankarna till nya fakta. Ärligt talar har klasser och folk hittills inte har visat några avgörande initiativ utom när historien har gett dem stryk med sin tunga ridpiska. Om det hade varit på annat sätt, skulle folket då ha låtit det imperialistiska kriget äga rum? Kriget närmade sig trots allt inför ögonen på alla, som två tåg som rusar mot varandra på samma spår. Men folket höll tyst, tittade på, väntade och fortsatte med sina vanliga, vardagliga, konservativa liv. Det krävdes det

imperialistiska krigets fruktansvärda omvälvningar för att en del förändringar skulle uppstå i medvetandet och samhällslivet. Det ryska arbetande folket störtade Romanov, drev ut borgarklassen och grep makten. I Tyskland gjorde de sig av med Hohenzollern men stannade halvvägs. Det krävdes ett krig för att dessa förändringar skulle äga rum, ett krig med tiotals miljoner döda, skadade och lemlästade. Vilket tydligt visar hur konservativt det mänskliga tänkandet är och hur långsamt det rör sig, hur envist det hänger fast vid det förflutna, allt som är välbekant, känt, nedärvt – fram till nästa hemsökelse.

Sådana slag har givetvis också ägt rum i Storbritannien. Efter den snabba industrialiseringen under andra tredjedelen av förra århundradet utvecklade sig således en stormig rörelse inom arbetarklassen som är känd som chartismen. Men det borgerliga samhället var tillräckligt starkt och chartist-rörelsen uppnådde ingenting. Den brittiska borgarklassens styrka låg i dess mogenhet, dess välstånd, dess världsmakt, och den delade med sig smulor av detta till arbetarklassens översta skikt och demoraliserade på så sätt också de försvagade massorna.

Tänk igenom denna process ordentligt för att inse hur stor skillnaden är med vår utveckling, som var oerhört försenad och därmed ytterst motsägelsefull. Tag våra metallindustrier och kolgruvor i söder: gränslösa vidder av glest befolkade stäpper, bosättningar på stäppen som var omgivna av lera på våren och hösten – och plötsligt reser sig jättelika metallföretag på dessa stäpper. De växte naturligtvis inte fram ur vår egen ekonomi utan bröt sig in över oss med hjälp av utländskt kapital. Från de underutvecklade och utspridda byarna hämtade det europeiska (och ibland amerikanska) kapitalet friska skaror av arbetare, slet upp dem ur de förhållanden som Marx en gång kallade "landsbygdslivets idioti". Och där fanns dessa nya proletärer från Donetsbäckenet, från Krivoj Rog och så vidare, som inte hade med sig några traditioner, hantverkskonservatism eller fix och fast tro ner i gruvschakten. Tvärtom var det först under dessa nya, okända och hårda förhållanden som de ordentligt kände behovet av bestämda uppfattningar som kunde ge dem ett moraliskt stöd. Socialdemokratien kom till deras hjälp, och lärde dem hur de ska bryta med alla sina gamla fördomar och gav på detta sätt ett revolutionärt medvetande till denna klass som fötts på ett revolutionärt sätt. Detta är i stora drag svaret på den fråga som jag fick och som jag i min tur har presenterat för er.

Man kan framställa det hela så här: ju rikare, starkare, mäktigare, skickligare, mer beslutsam en borgarklass har visat sig vara, desto mer har den lyckats hålla tillbaka proletariatets ideologiska och därmed revolutionära utveckling. Här är ett annat sätt att uttrycka samma tanke. Den brittiska borgarklassen har blivit van vid att de så kallade arbetarledare som den har skolat upp kryper för den. Låt mig avbryta mig själv för att lägga fram ett mycket intressant citat från den brittiska tidningen *Sunday Times*. Tidningen klagar på att det äger rum stormiga strejker under MacDonalds regering, och den skriver:

"I Storbritannien har vi världens finaste grupp arbetarledare, erfarna och patriotiska män med en verklig ansvarskänsla och omfattande ekonomiska kunskaper. Men de kastas snabbt åt sidan av de uttalade revolutionärerna, vars inflytande ökar för varje gång regeringen kapitulerar för dem." Det är vad de skriver, ordagrant. Uttalandet att de "kastats åt sidan av de uttalade revolutionärerna" är tyvärr fortfarande en överdrift. Givetvis ökar antalet revolutionärer även i Storbritannien, men tyvärr är de ännu så länge långt ifrån att "kasta åt sidan" de ledare som *Sunday Times* kallar kloka politiker, som är till brädden fyllda av visdom och patriotism.

Hur har detta gått till? I vårt land har det aldrig funnits ledare som har blivit så prisade av borgarklassen, även om vi ska komma ihåg att socialistrevolutionärerna och mensjevikerna spelade en avsevärd roll under en viss period, ty – fränsett de intensivaste och mest avgörande ögonblicken, när läget var som allra mest kritiskt – vår borgarklass var till och med missnöjd med socialistrevolutionärerna och mensjevikerna. Vad är orsaken till att borgarklassen där borta i Storbritannien är så nöjd med arbetarledarna? Det beror på att den brittiska borgarklassen själv har lärt upp dessa ledare. Hur kunde de få chansen att skola "arbetarledare"? Det berodde på att de var mäktiga och kultu-

rella, och härskade i ett utvecklat kapitalistiskt land. Så fort arbetarklassen fick fram unga ledare ur sina led siktade alla möjliga sorters politiska ”specialister” som stod i den brittiska borgarklassens tjänst in sig på dem, vann över dem, och satte tryck på dem med allt man kunde tänka sig från en mäktig borgerlig kultur. Hos oss har de vanliga småborgarna, källborgarna, medlemmar i intelligentsian med liberala och till och med radikala uppfattningar, sedan urminnes tider tyckt att eftersom Storbritannien är ett ytterst civiliserat land så är allt som existerar i Storbritannien eller kommer från Storbritannien därför överlägset, bra, progressivt och så vidare. Detta uttrycker småbourgeoisens oförmåga att tänka dialektiskt, analysera fenomen, förstå ett problem på ett historiskt konkret sätt. Det finns något som är väldigt bra, den brittiska tekniken, och den försöker vi överföra till vårt land i utbyte mot spannmål, timmer och andra värdefulla varor. Den brittiska monarkin, den hycklande brittiska konservatismen, religiositeten, inställsamheten, skenheligheten – allt det är gamla trasor, skräp, bråte från århundraden tillbaka som vi inte har något som helst behov av. (*Applåder.*)

Om den brittiska kulturen på detta sätt har påverkat vår genomsnittliga småborgare till och med på långt avstånd, så att säga brevlades, och har uppväckt en blind förälskelse hos honom, hur mycket starkare, direkt och konkret påverkar den inte den brittiska småbourgeoisien och den brittiska arbetarklassens halvt småborgerliga representanter. Det den brittiska borgarklassen har lyckats med är en sorts hypnotisk fascination för sin kultur, sin världshistoriska betydelse. Med hjälp av denna skickligt organiserade hypnos har den påverkat arbetarledarna, som den alltid har lyckats omge med sina reportrar, fotografer, idrottare, präster, adjunkter och så vidare, som de på ett listigt sätt skickat på varenda nykomling bland arbetarledarna. På så sätt upptäcker nykomlingen att han hamnat i en borgerlig miljö. De höjer honom till skyarna om han nappar på betet, och ger honom en ordentlig avhyvling om han vidtar minsta åtgärd mot borgarklassen. Och det händer inte bara en gång utan dagligen, vecka för vecka, år in och år ut. Och den unga ledaren som är på väg ut i samhället börjar skämmas därför att hans söndagskostym inte är tillräckligt välsydd. Han drömmer om att få bära en hög hatt när han går ut på söndag så att han inte skiljer sig från en verklig gentleman. Det kan verka som småsaker, men de utgör trots allt en människas liv. Och denna en livsstils hypnos utgör den mäktiga, kultiverade, hycklande, simpla, giriga härskande klassens konst – en konst som består av att utöva ett dagligt inflytande för att bearbeta och underkasta sig alla som träder fram ur arbetarklassen, alla som är huvudet högre än de andra på varenda fabrik, på varje avdelning och i varje stadsdel, i varenda stad och över hela landet.

Kanske många av er har sett *Times*. Den kommer ut varje dag med dussintals mycket snyggt tryckta sidor, med diverse illustrationer och ett oändligt antal delar så att allt har sin plats i tidningen, från viktiga politiska frågor till all möjlig sport, och inklusive kyrkliga angelägenheter och modevärlden. Och ur vilken synvinkel presenteras allting? Givetvis utifrån borgarklassens intressen.

De andra brittiska borgerliga tidningarna är inte så gedigna som *Times*, men de byggs utifrån samma modell för att fånga läsarnas uppmärksamhet från alla håll och få denne att falla på knä inför de brittiska nationella traditionerna, det vill säga inför borgarklassen. Och arbetarpressen är mycket svag. Och med undantag för de kommunistiska tidningarna är de för övrigt helt igenom genomsvurade av samma hypnos för den borgerliga kulturen. Denna hypnos kompletteras med direkt terrorism. Att tillhöra en kyrka är i Storbritannien detsamma som att dölja sin nakenhet med kläder, eller betala det man är skyldig i en affär. Kan man gå naken nerför gatan? Kan man låta bli att tillhöra en kyrka? För att i Storbritannien våga förkunna att man inte tillhör en kyrka, eller än mer att man inte tror på Gud, krävs det samma utomordentliga mod som att gå naken offentligt. Den så kallade arbetarregeringen under ledning av MacDonald är också resultatet av en långvarig sådan utbildning av arbetarledarna. Det är när det kommer till kritan orsaken till varför den brittiska mensjevismen är så stark och kommunismen så svag.

Det finns ingen abstrakt måttstock på civilisation

Låt oss nu upprepa vår fråga: är kommunismens svaghet i Storbritannien ett tecken på landets höga civilisationsnivå eller är det ett symptom på underutveckling? Efter vår analys har vi ingen anledning att gå i fällan att framställa frågan på ett så mekaniskt sätt. Vi säger: det är på en och samma gång ett symptom på en mycket tidig utveckling och uttalad efterblivenhet, ty historien fungerar inte på ett mekaniskt utan ett dialektiskt sätt: under långa perioder kombinerar den avancerad teknik på ett område med fruktansvärd underutveckling på ett annat. Om vi ur världshistorisk synvinkel jämför MacDonalds "arbetarregering" med Turkiets borgerligt nationalistiska regering (som jag talade om i mitt tal i Tbilisi) så är inte utfallet till MacDonalds fördel. Ni minns att den "store" liberale ledaren Gladstone – i verkligheten var han en liberal bracka, och Marx hatade honom intensivt – en gång höll den "store" Gladstone ett berömt tal mot den blodbesudlade sultanen, representanten för ett fanatiskt, barbariskt islam, och så vidare. Om man tar en genomsnittlig källborgare och säger till honom: Storbritannien och Turkiet – tja, givetvis betyder Storbritannien civilisation och framsteg, och Turkiet betyder underutveckling och barbari. Men vi ser vad som händer. I Storbritannien har vi nu en regering med mensjeviker och i Turkiet en borgerligt nationalistisk regering. Och Turkiets borgerligt nationalistiska regering har ansett det nödvändigt att avskaffa kalifatet. Kalifatet är panislamismens viktigaste institution, det vill säga en av de mest reaktionära riktningarna i hela världen. Men den mensjevikiska regeringen i Storbritannien har återinfört kalifatet i Hejaz för att upprätthålla borgarklassens makt över dess muslimska slavar. Den historiska slutsatsen är att Storbritanniens mensjevikiska regering, trots den brittiska civilisationen etc, i detta kritiska ögonblick spelar en reaktionär roll medan den borgerligt nationalistiska regeringen i det underutvecklade Turkiet, i egenskap av ett nationellt förtryckt land spelar en progressiv roll. Sådan är historiens dialektik! Ur teknisk, vetenskaplig och konstnärlig synvinkel är Storbritannien givetvis oändligt överlägset Turkiet. Storbritanniens samlade rikedomar är utom jämförelse med vad Turkiet äger i detta avseende. Men det visar sig att den brittiska borgarklassen just för att försvara dessa rikedomar och överhuvudtaget hela sin nationella "civilisation", tvingas följa en ultrakonservativ politik, så att en Labourregering i dess händer blir ett verktyg för att återupprätta kalifatet. *Det finns ingen abstrakt måttstock som kan tillämpas på livets alla områden.* Man måste ta levande fakta i deras levande, historiska samspel. Om vi behärskar detta dialektiska sätt att närma oss frågan så blir den mycket klarare för oss. Det är till exempel ingen slump att Tyskland, vad gäller styrkeförhållandena mellan kommunistpartiet och socialdemokratin, placerar sig mellan Ryssland och Storbritannien. Detta ska förstås genom kapitalismens utveckling i Tyskland. Man måste naturligtvis analysera varje enskilt lands historia konkret för att mer exakt upptäcka orsakerna till kommunistpartiets försenade eller snabbare tillväxt. Men allmänt sett kan vi dra följande slutsats: proletariet har lättare att erövra makten i länder som har slagit in på den kapitalistiska vägen mycket sent, som vårt land, än i länder med en omfattande borgerlig historia och en högre kulturell nivå. Men det är bara ena sidan av saken. En annan inte mindre viktig slutsats säger: efter erövrandet av makten kommer det socialistiska uppbygget att bli lättare i länder med en högre kapitalistisk civilisation än i länder som är ekonomiskt underutvecklade, som vårt. Det betyder att det kommer att bli ojämförligt mycket svårare för den brittiska arbetarklassen att bryta fram till en verklig proletär makt, till en proletär diktatur, än vad det var för oss. Men när den väl har kommit till makten kommer den att gå framåt mot socialismen mycket snabbare och enklare än vi. Och det är till och med osäkert, historien har talat med klaven tunga i denna fråga, vem som kommer att bygga socialismen först, vi eller briterna. Om den brittiska arbetarklassen tar makten inom de närmaste tio åren – jag talar ungefärligt och nämner inte den siffran för att förutspå utan bara som ett matematiskt exempel – då kommer den att ha en verkligt socialistisk, mycket högt utvecklad ekonomi inom ytterligare tio år, medan vi om 20 år troligen fortfarande kommer att ha kvar många kvarlevor av landsbygdens underutveckling, inte bara någonstans i Sacha

Det kommer att krävas årtionden för att omvandla våra norra och södra delar till en centraliserad

socialistisk ekonomi med sin grund i en hög teknisk nivå, eftersom våra stora vidder fortfarande bara är glest befolkade. Och jag tror att de brittiska arbetarna inom 20 eller 25 år kommer att vända sig till oss och säga: ”Bli inte arga, men vi har kommit lite längre än er.” Givetvis kommer vi inte att bli arga – det vill säga de av oss som kommer att överleva till dess. Gå framåt, brittiska arbetare, och gör oss tjänsten och var snälla att gå framåt, vi har väntat länge på det. (*Skratt.*) Sådan är historiens dialektik. Politiken har under lång tid hållit tillbaka de brittiska arbetarna, har så att säga bundit fast deras fötter och de går framåt med försagda, patetiska, MacDonald-liknande småsteg. Men när de befriar sig från dessa politiska bojor så kommer denna brittiska kapplöpningshäst att överträffa vår stackars hästkrake från landet.

För att generalisera det jag har sagt teoretiskt i marxistiska termer som vi alla är bekanta med, kan jag säga att frågan reducerar sig till det inbördes förhållandet mellan basen och överbyggnaden och det inbördes förhållandet mellan olika länders baser och överbyggnader. Vi vet att överbyggnader – stater, lagar, politik, partier och så vidare – reser sig på en ekonomisk bas, och livnär sig på och bestäms av denna bas. Följaktligen måste basen och överbyggnaden stämma överens. Och det sker i själva verket inte bara på enkla utan också mycket komplicerade sätt. En kraftfull utveckling av en överbyggnad (den borgerliga staten, borgerliga partier, borgerlig kultur) håller ibland under lång tid tillbaka utvecklingen av andra överbyggnader (det revolutionära proletära partiet), men i slutändan – i *slutändan*, inte omedelbart – visar sig basen icke desto mindre vara den avgörande kraften. Vi har visat det med exemplet Storbritannien. Om vi närmar oss frågan formellt kan det verka som om det brittiska kommunistpartiet *motsäger* den marxistiska lagen om förhållandet mellan basen och överbyggnaden. Men det är förvisso inte fallet. Som vi har sett kommer basen på ett dialektiskt sätt trots allt att garantera sin seger. Med andra ord: en hög teknisk nivå kommer trots allt att visa sin övervikt till och med genom en ultrakonservativ politisk vägg, och kommer att leda till socialismen snabbare än i länder med en låg teknisk nivå.

Det, kamrater, anser jag vara ett grundläggande svar på den fråga jag fick i Sokolniki.

Fascism och reformism

Låt oss nu övergå från allmänna teorier om de historiska orsakerna till kommunistpartiernas styrka eller svaghet till den världspolitiska situationen i ordets mer direkta mening, som den har tagit form sedan Kominterns femte kongress. Under de senaste åren har vår press ofta sagt att vi har gått in i fascismens epok. En del personer har utformat uppfattningen att det är fascismen som kommer att leda direkt till revolutionen, till ett proletärt uppror i Europa. Men på senare tid har själva begreppet fascism blivit utomordentligt förvirrat. På ytterst slumpmässig grund sägs det ibland att fascismen utvecklas eller att fascismen går framåt. Om några strejkande arresteras någonstans, så tolkas detta faktum ofta som att det har upprättats en fascistisk regim, trots att borgarklassen arresterade arbetare innan fascismen fanns. Vi måste tänka igenom detta, kamrater: vad är fascismen? Hur skiljer sig den från en ”normal” borgerlig våldsregim? Förväntningarna om att fascismen, genom att bli allt intensivare, kommer att leda till ett proletärt uppror har inte uppfyllts av erfarenheterna och alla av oss delade inte dessa förväntningar. Vi kan hänvisa till det faktum att vi redan 1922 så att om inte den tyska revolutionen förde proletariatet direkt till makten, då skulle vi under de omedelbart följande åren få en Labourregering i Storbritannien och en seger för Vänsterblocket i Frankrike. Vi upprepade detta under Kominterns fjärde kongress 1923. Ett ändringsförslag med denna innebörd togs med i kongressens politiska resolution. På den tiden ifrågasattes denna tankegång hetsigt av en del kamrater från Österrike, Holland och andra länder. Hur skulle det kunna ske: en Labourregering i Storbritannien, en seger för Vänsterblocket i Frankrike, men det skulle ju innebära en ny reformistisk period, det skulle betyda att framtidsutsikterna av en revolution skulle tona bort i en diffus framtid, och så vidare. En del hittade till och med på att anklaga mig för propaganda – för reformistiska illusioner. Dessa kamrater tänkte sig att om man förutser någonting, i betydelsen av en objek-

tiv utveckling, då tar man därmed ansvaret för att det måste äga rum. Därmed vore det mycket bättre och tryggare att inte förutse någonting och diskutera alla frågor först i efterhand. (*Applåder.*) Vi måste dock säga, att när vi under dessa diskussioner betonade sannolikheten av en Labour-regering i Storbritannien och en seger för Vänsterblocket i Frankrike, så tänkte vi bara på utvecklingens allmänna inriktning. Det betyder inte att vi var hundra procentigt övertygade om att saker och ting skulle ske precis på det sättet: utvecklingens riktning är en sak, och den levande återspeglning den får i verkligheten är något annat. Det finns många faktorer i historien, de korsar varandra och vävs in i varandra, en del verkar i en riktning, andra i en annan. Men nu har historien betett sig på ett sådant sätt att förutsägelseerna vid detta tillfälle helt och hållet har slagit in: i Storbritannien har vi en Labourregering och i Frankrike seger för Vänsterblocket. Och inte nog med det. Vi sa att om det skulle bildas en Labourregering i Storbritannien och ett Vänsterblock i Frankrike, och om den tyska revolutionen inte hade segrat innan dess, då skulle under dessa omständigheter den tyska socialdemokratien oundvikligen stärkas tillfälligt. Som ett resultat av den ”demokratiska” omsvängningen i Storbritannien och Frankrike har detta komprometterade parti, som under det senaste året har splittrats i fientliga delar och försvagats enormt, återigen fått nytt liv och föreslår det tyska folket: nu går det att nå en överenskommelse med Storbritannien eftersom våra kompanier MacDonalld och kompani har makten där, och även med Frankrike där Radikalsocialisterna nu sitter vid makten, och de är praktiskt taget våra kusiner, och vi tyska socialister kan därmed erbjuda det tyska folket våra tjänster som medlare för att säkerställa en överenskommelse med demokratierna i väst. Om revolutionen inte skulle segra i Tyskland under den närmaste framtiden skulle med andra ord saker och ting lösa sig på ett sådant sätt att det skulle härska en regim av tillfällig försoning inom den europeiska politiken – givetvis en ”försoning” av efterkrigstyp, med blottade tänder och en kniv i rockärmen.

Har denna förutsägelse slagit in? Absolut. Vad är ”Expertplanen” för att lösa frågan om krigsskadestånd? Det är ett försök att genomdriva ett internationellt ekonomiskt avtal i stor skala under USA:s och Storbritanniens ekonomiska herravälde. ”Under tiden” kommer ockupationen av Ruhrområdet att fortsätta, men det kommer att skylas över och mildras av en överenskommelse. MacDonallds regering är en regering för politiska avtal, för klassförsoning. Vänsterblockets regering i Frankrike är i sin tur en småborgerlig regering för klassförsoning, med mensjevismen i selen. Samma arrangemang finns en del andra länder. Sådan är situationen i Europa. Och vad har det blivit av fascismen. Det finns inget enklare inom politiken än att lära sig ett slagord, en fras, och upprepa den gång på gång. Jag har redan sagt att medvetandet är en mycket konservativ faktor och att det krävs en stor piska för att få det att gå framåt. Vad är fascism? Kan en fascistisk regim existera under en obestämt lång tidsperiod? *Fascismen är borgarklassens kamporganisation under och i tider av inbördeskrig.* Det är vad fascismen är. Den spelar samma roll för borgarklassen som organisationer för väpnat uppror spelar för proletariatet. Arbetarklassen förbereder sig för det väpnade upproret, omorganiserar sina organisationer därefter, skapar stormtrupper, beväpnar sina kämpar med dynamit och så vidare. Kan en sådan situation fortsätta för evigt? Självklart inte: antingen segrar arbetarklassen, och då skapar den en reguljär armé, eller så slås dess angrepp tillbaka, och då försvinner det väpnade upprorets organisationer åtminstone för den närmaste framtiden. Det påbörjas ännu en period av politisk agitation, för att samla styrkor och så vidare, och först senare, efter att det har gått flera år (efter 1905!) och ibland till och med decennier (efter Pariskommunen) förbereder proletariatet ett nytt väpnat uppror. Vi har redan sagt att fascismen är borgarklassens direkta stormtrupper när den sistnämnda upplever att den gamla statsapparaten inte längre är tillräcklig, när den hindras av legalitet och demokrati, när den behöver en styrka för att slå tillbaka trycket från proletariatet, och då skapar den en kampstyrka som är beredd på vad som helst, trampar på sin egen legalitet och demokrati för att upprätthålla sin makt. Kan fascismen hålla ut under lång tid? Nej. Om borgarklassen behåller makten, såsom skedde i Italien 1920, såsom det ägde rum i Tyskland förra året, då försöker den – efter att ha utnyttjat fascismens blodiga hantverk – bredda sin bas, luta sig på mellan- och småbourgeoisien, och återupprätta sin legalitet. Borgarklassen kan inte existera länge under

fascistiska förhållanden, precis som proletariatet inte kan existera i årtal i ett tillstånd av väpnat uppror. Vi ser att Mussolini under de senaste månaderna har gjort krampaktiga försök att anpassa den fascistiska makten, det vill säga dess olagliga stridsapparat, till parlamentarismens legala mekanismer. Han har gjort vissa framsteg, men motståndet växer snabbare än hans framgångar. Hittills har han inte lyckats tukta sina muntra pojkar, och det har skett incidenter som mordet på socialdemokraten Matteotti. Till och med majoriteten av borgarklassen i Italien är mot honom. Ett proletärt uppror hotar dem inte direkt, så för borgarklassen är det inte bara onödigt att krossa legaliteten genom att mörda parlamentsledamöter, utan till och med farligt. Det är en onödig lyx!

Reformismens chanser

Om vi närmar oss fascismen på detta konkreta, historiska sätt så blir det begripligt varför borgarklassen i Tyskland, som till sin oerhörda förvåning inte har störtats, snabbast möjligt försöker leda in den segerrika reaktionen i parlamentariska banor, varför de konservativa i Storbritannien inte har efterträtts av "fascister" utan av MacDonalds Labourregering, varför Vänsterblocket har kommit till makten i Frankrike, varför fascismen i Italien genomgår en akut kris, trots att dess ledare försöker anpassa den till parlamentarismen. Vi förstår också varför det var möjligt att förutse och förutspå att detta skulle hända redan för två år sedan. Det gick att göra därför att klasskampen mellan borgarklassen och proletariatet inte utvecklar sig längs en rät linje utan via på varandra följande hårda sammandrabbningar, som åtskiljs av mer eller mindre långvariga perioder av laglig "fredlig" kamp. Om det inte vore så, så skulle det kapitalistiska samhället inte alls kunna existera. Sådana hårda inbördeskrigsliknande sammandrabbningar ägde rum i Italien i september 1920, i Tyskland 1918-1919, i mars 1921 och förra året. Tyskland blev det första landet där man väntade sig en revolution, och vi sa: antingen kommer en ny sammandrabbning med borgarklassen att sluta med seger för proletariatet, och då kommer fascismen att komma mycket snabbt, eller så kommer den att sluta i nederlag, och då kommer revolutionen att skjutas upp för avsevärd tid framåt, borgarklassen kommer att behöva försöka bredda sin bas och kommer att bli tvungen att ge mensjevikerna i uppgift att slicka såren som fascismen orsakade under inbördeskriget. Idag genomför mensjevikerna denna uppgift över hela Europa. Efter det imperialistiska kriget och perioden av enorma omvälvningar, aldrig tidigare skådade strejker, revolutionära strider, uppror – när allt detta visade sig vara otillräckligt för seger och proletariatet tillfälligt drog sig tillbaka från sina framskjutna positioner – och det är vad som hände – då försökte borgarklassen få till stånd både ekonomisk och politisk stabilitet, och försökte i detta syfte basera sig på de mellanliggande klasserna, små- och mellanbourgeoisien. Den kallade inte på fascisterna utan på mensjevikerna, och sa till dem: "Torka bort blodfläckarna, stryk tröstande balsam på såren, lugna, lura, sträck demokratins färgade slöja över allting." Det är alltså ingen slump att fascisterna ersätts av mensjeviker, utan i enlighet med de historiska utvecklingslagarna, och kunde därför förutsägas långt innan det hände. Vi fick marxismen för att hitta rätt under historiens utveckling och i viss mån förutse vad som väntar oss: utan en sådan förståelse och förutseende går det inte att kämpa och segra.

Alltså ligger Europas, och i viss utsträckning världshistoriens, nyreformistiska och nypacifistiska kapitel helt i linje med de historiska utvecklingslagarna. Men innebär det att det kommer att bli särskilt långvarigt? Och, vilket är ännu viktigare, betyder det att borgarklassen nu är på väg att en gång för alla återupprätta den kapitalistiska regimens stabilitet? Nej, det finns ingen som helst grund att säga det. Även om de överensstämmer med de historiska lagarna, så är *den politiska överbyggnadens processer mycket mer lätttröliga och ytliga än processer i den ekonomiska basen*. Och hittills har det inte syntts några fenomen som får oss att tro att den kapitalistiska ekonomin i Europa och världen är nära att hitta en ny rörlig jämvikt.

Det stora imperialistiska kriget orsakades av det faktum att kapitalismens produktivkrafter hade växt utöver nationalstatens begränsningar. Det krävdes militära metoder för att var och en av de

krigförande grupperna skulle kunna utvidga sin marknad på de andras bekostnad. Men kriget löste inte problemet. Produktivkrafterna är nu ännu mer instängda än före kriget, inom de statsgränser som slogs fast av Versaillesfördraget och de nya styrkeförhållandena i världen. Detta har lett till en djup, utdragen, kronisk kris för kapitalismen. Vid Kominterns tredje kongress diskuterade vi frågan om efterkrigstidens Europa skulle uppleva konjunktursvängningar på marknaden (högkonjunktur, depression, kris, etc). Vi sa att sådana svängningar var oundvikliga så länge samhällets kapitalistiska bas fortlever. Många av er minns vilken hård diskussion det fördes om denna fråga både inom internationalen och i vårt eget parti. På den tiden betraktade en del denna fråga som halvt akademisk. Idag kan det inte längre finnas några tvivel om innebörden och betydelsen av de diskussioner som ägde rum under den tredje kongressen angående frågan om vilken innebörd den europeiska kapitalismens kris hade och vad den hade för framtidsutsikter. Dessa diskussioner var ingalunda av rent akademiskt intresse, de var av ett djupt praktiskt, revolutionärt politiskt intresse. Twistefrågan gick i korthet ut på: kan och måste vi förvänta oss att krisen kommer att följa en obruten nedåtgående linje, eller ska vi förvänta oss att det även under förhållanden av en kapitalism i upplösning kan finnas plats för små cykliska svängningar?

Den ytterst stora betydelse som dessa delvisa svängningar har haft för den proletära rörelsen under perioden efter revolutionen är redan otvetydig. Och under den allra närmaste perioden kommer dessa delvisa konjunktursvängningars betydelse för den revolutionära rörelsen definitivt inte att bli mindre.

Men tack vare den riktiga teoretiska ståndpunkt som slogs fast vid den tredje kongressen tvingar tillfälliga förbättringar av konjunkturen oss inte alls att tro att den europeiska kapitalismens kris är slut. Om vi hade haft en felaktig teoretisk linje, skulle således det otvetydiga faktum att det var en kraftig handels- och industriell högkonjunktur i USA förra året, en viss minskning av arbetslösheten i Storbritannien, en viss tillväxt av den franska industrin, en viss stabilisering av de tyska, österrikiska och polska valutorna och andra fakta, med nödvändighet ha fått oss att dra felaktiga slutsatser i reformistisk anda. Således grundade sig inte kampen mot en mekanisk syn på krisen på en önskan att göra någon sorts eftergifter till reformismen, utan tvärtom på breda revolutionära framtidsperspektiv, och den gav oss teoretiska garantier mot en felaktig bedömning av ekonomiska faktorer av sekundär natur. Vi har inte för avsikt att ansluta oss till Hilferding och kompani och deras svar på om kapitalismen har återupprättat en grundläggande jämvikt, som har lett till att det borgerliga samhället har återvänt till det normala – som vi har sagt finns det ingen grund för en sådan uppfattning, och själva tanken är frukten av fromma önskningar. Konjunktursvängningar inom handeln och industrin avskaffar inte den grundläggande oförenligheten mellan produktivkrafterna och de nationsgränser inom vilka de utnyttjas. Det imperialistiska kriget uppstod direkt ur denna motsättning. Kriget fick sin drivkraft från den kris som bröt ut 1913. Det är nödvändigt att klart skilja mellan effekter från grundläggande faktorer och tendenser inom den kapitalistiska utvecklingen å ena sidan, och cykliska konjunktursvängningar å den andra. 1913 års kris skulle i sig själv inte ha lett till krig om inte den ovan nämnda outhärdliga motsättningen också hade funnits. Men denna motsättning bara fördjupades och skärptes efter kriget. Redan detta gjorde det klart att nästa lilla uppsving inte skulle kunna avskaffa den grundläggande motsättningen, och följaktligen inte kunna återställa det borgerliga samhällets ekonomiska jämvikt. Dess bas framför andra baser, ekonomin, förebådar enorma militära och sociala omvälvningar även i framtiden.

Lärdomar från den tyska revolutionen

Hela frågan är nu om det kommunistiska partiet kommer att visa sig förmöget att utnyttja dessa omvälvningar för att gripa makten och därefter lösa det kapitalistiska samhällets alla motsättningar. Om man skulle ställa sig frågan om vi som International har blivit starkare under denna period, då måste svaret vara att vi i det stora hela otvivelaktigt har blivit starkare. Nästan samtliga sektioner

har blivit större och mer inflytelserika än vad de var. Innebär det att deras styrka ökar och hela tiden kommer att öka kontinuerligt? Nej det innebär det inte. Styrkan ökar i sicksack, vågor, ryckigt – även här råder utvecklingens dialektik, Komintern är inget undantag. Således var det tyska kommunistpartiet under andra halvan förra året politiskt ojämförligt mycket starkare än idag – vid den tiden marscherade det direkt mot att erövra makten, och omvälvningarna i Tysklands hela politiska liv var så omfattande att inte bara de mest underutvecklade arbetarmassorna utan också stora skikt av bönderna, småbourgeoisien och intelligentsian var övertygade om att kommunisterna snart skulle komma till makten och omorganisera samhället. I sig själva är sådana stämningar bland de mest tillförlitliga tecknen på att en revolutionär situation har mognat. Men det visade sig att kommunisterna ännu inte kunde gripa makten. Inte på grund av att den objektiva situationen gjorde det omöjligt – nej, det går inte att tänka sig mer mogna eller bättre förberedda förutsättningar för att gripa makten. Om man skulle beskriva dessa förutsättningar på ett exakt sätt, så skulle de kunna stå med som ett klassiskt exempel i den proletära revolutionens läroböcker. Men partiet lyckades inte utnyttja dem. Vi måste stanna till och begrunda detta.

Den första perioden i Internationals historia sträckte sig från oktober 1917 till de revolutionära omvälvningarna i Tyskland i mars 1921. Allting bestämdes av kriget och dess omedelbara konsekvenser. Vi förväntade oss ett uppror av det europeiska proletariatet och att det skulle erövra makten inom en nära framtid. Vad gjorde vi för misstag? Vi underskattade partiets roll. Efter den tredje kongressen inleddes en ny period. Parollen ”till massorna” betydde i grund och botten: ”bygg partiet”. Denna politik genomfördes mer fullständigt och framgångsrikt i Tyskland än någon annanstans. Men i Tyskland råkade det också hamna i motsättning till den situation som uppstått 1923 som ett resultat av ockupationen av Ruhrområdet, som i ett enda slag rubbade Europas föregivna jämvikt. I slutet av 1923 led vi ett mycket svårt nederlag i Tyskland, lika allvarligt som vårt nederlag 1905. Men vilken var skillnaden? 1905 saknade vi tillräckliga styrkor, vilket blev uppenbart under kampen. Med andra ord berodde nederlaget på objektiva styrkeförhållanden. I Tyskland 1923 led vi nederlag utan att saker och ting ens nådde till en sammandrabbning mellan styrkorna, utan att styrkorna mobiliserades och utnyttjades. I detta fall fanns den omedelbara orsaken till nederlaget i partiets ledning. Man kan förvisso säga att även om partiet hade följt en riktig politik så skulle det ändå inte ha kunnat mobilisera tillräckliga styrkor och skulle ha blivit besegrat. Men denna åsikt är minst sagt hypotetisk. Vad gäller den objektiva situationen, förhållandet mellan klasskrafterna, de härskande klassernas och folkmassornas självförtroende, det vill säga vad gäller alla förutsättningar för en revolution, så hade vi en ytterst gynnsam situation, vilket ni själva kan föreställa er: existentiell kris för nationen och staten, som nådde sin höjdpunkt på grund av ockupationen; kris för ekonomin och i synnerhet för landets finanser; kris för parlamentarismen; ett totalt sammanbrott för den härskande klassens tro på sig själv; upplösning av socialdemokratin och fackföreningarna; en spontan ökning av kommunistpartiets inflytande; omsvängning bland småborgerliga element i riktning mot kommunismen; en kraftig nedgång av fascisternas kampvilja. Sådana var de politiska förutsättningarna. Hur var läget på det militära området? En mycket liten stående armé som bestod av etthundra- till tvåhundra tusen man, det vill säga en polisstyrka organiserad längs armélinjer. Fascisternas styrkor var våldsamt överdrivna och existerade i hög grad bara på papper. Efter juli-augusti var hursomhelst fascisterna våldsamt demoraliserade.

Hade kommunisterna en majoritet av arbetarmassorna bakom sig? Det är en fråga som inte går att besvara med hjälp av statistik. Det är en fråga som avgörs av revolutionens dynamik. Massorna rörde sig stadigt i riktning mot kommunisterna och kommunisternas motståndare försvagades lika stadigt. De massor som stannade med socialdemokraterna visade ingen benägenhet att aktivt gå mot kommunisterna, som de hade gjort i mars 1921. Tvärtom väntade majoriteten av de socialdemokratiska arbetarna på revolutionen med en känsla av hopp. Det behövs också för revolutionen.

Var massorna i kampstämning? Hela händelseutvecklingen år 1923 lämnar inga som helst tvivel i detta avseende. I slutet av året hade dessa stämningar förvisso blivit mer förbehållsamma, mer

koncentrerade, de hade förlorat sin spontanitet, det vill säga sin beredskap till ständiga elementära utbrott. Men hur skulle det kunna vara annorlunda? Vid årets andra hälft hade massorna blivit avsevärt mer erfarna och kände eller förstod att saker och ting rörde sig i full fart mot en avgörande kraftmätning. Under sådana förhållanden kan massorna bara gå framåt om det existerar ett bestämt, självsäkert ledarskap och tilltro till detta ledarskap från massornas sida. Diskussioner huruvida massorna var kampberedda eller inte är till sin natur ytterst subjektiva och uttrycker i grund och botten bristande tilltro bland partiets ledare själva. Påståenden att det inte syntes någon stark kampstämning bland massorna gjordes mer än en gång även här, just innan oktober. Lenin besvarade dessa påståenden ungefär så här: ”Även om vi skulle gå med på att dessa påståenden är sanna, så skulle det bara visa att vi har missat det mest gynnsamma ögonblicket. Men det skulle inte innebära att det för närvarande är helt omöjligt att erövra makten. Ingen vågar trots allt hävda att majoriteten eller ens en betydande minoritet av arbetarmassorna kommer att *gå mot* revolutionen. Det mesta dessa måttfulla kommer att våga påstå är att majoriteten inte kommer att delta aktivt i revolutionen. Men det räcker att en aktiv minoritet deltar, och att det råder välvilliga, avvaktande eller till och med passiva stämningar bland majoriteten.” Det var Lenins argument. De fortsatta händelserna visade att den kämpande minoriteten drog med sig den överväldigande majoriteten av det arbetande folket. Det kan inte finnas några tvivel om att händelserna skulle ha följt samma mönster i Tyskland.

Slutligen kan inte situationen för den tyska revolutionen sägas ha varit hopplös heller ur internationell synvinkel. Det är sant att det imperialistiska Frankrike låg alldeles intill det revolutionära Tyskland. Men i gengäld existerar även Sovjetryssland i världen och kommunismen har blivit starkare, även i Frankrike.

Var var den grundläggande orsaken till det tyska kommunistpartiets nederlag?

Att det inte i god tid helt och fullt insåg att den revolutionära krisen hade startat så fort Ruhrområdet hade ockuperats, och i synnerhet från och med att det passiva motståndet hade upphört (januari-juni 1923). Det missade det avgörande ögonblicket. Det är mycket svårt för ett revolutionärt parti att gå från en flera år lång period av agitation och propaganda till direkt kamp om makten genom att organisera ett väpnat uppror. Denna omsvängning ger oundvikligen upphov till en kris inom partiet. Varje ansvarsfull kommunist måste vara beredd på det. Ett av sätten att förbereda sig är att grundligt studera oktoberrevolutionens hela faktiska historia. Hittills har oerhört lite gjorts i detta avseende, och det tyska partiet utnyttjade erfarenheterna från oktober på ett ytterst otillräckligt sätt. Till och med sedan Ruhrkrisen hade inletts fortsatte det med sitt agitatoriska och propagandistiska arbete på grundval av parollen om en enhetsfront – i samma tempo och samma former som före krisen. Men då hade denna taktik redan blivit helt otillräcklig. Partiets politiska inflytande ökade automatiskt. Det krävdes en skarp taktisk sväng. Det var nödvändigt att visa massorna och framförallt partiet självt att det nu var frågan om att på ett omedelbart sätt förbereda erövrandet av makten. Det var nödvändigt att befästa partiets växande inflytande organisatoriskt och upprätta stödjepunkter för ett direkt angrepp mot staten. Det var nödvändigt att överföra och basera partiets hela organisation på fabrikscellerna. Det var nödvändigt att bilda celler inom järnvägarna. Det var nödvändigt att skarpt ställa frågan om att arbeta i armén. Det var nödvändigt, särskilt nödvändigt, att helt och fullt anpassa enhetsfrontstaktiken till dessa uppgifter, ge den ett mer beslutsamt och hårdare tempo och en mer revolutionär karaktär. På dessa grundvalar skulle det ha genomförts ett arbete av militärteknisk natur.

Frågan om att bestämma ett datum för upproret kan bara ha någon betydelse i detta samband och med dessa framtidsutsikter. Uppror är en konst. Konst förutsätter ett klart mål, en exakt plan och följaktligen en tidtabell.

Men det viktigaste var att *i god tid* säkerställa en beslutsam taktisk vändning i riktning mot ett maktövertagande. Och det gjordes inte. Det var den viktigaste och ödesdigra försummelsen. Ur den

följde den grundläggande motsättningen. Å ena sidan förväntade sig partiet en revolution, samtidigt som det å andra sidan, på grund av att det hade bränt fingrarna under marshändelserna, ända till de sista månaderna 1923 undvek själva tanken på att organisera en revolution, det vill säga förbereda ett uppror. Partiets politiska verksamhet genomfördes i ett fredstidstempo vid en tidpunkt då upplösningen närmade sig. Tidpunkten för upproret slogs fast när fienden i grund och botten redan hade utnyttjat den tid som partiet hade förlorat för att stärka sin ställning. Partiets militär-tekniska förberedelser, som hade inletts i febril fart, var åtskilda från partiets politiska verksamhet, som genomfördes i det tidigare fredstidstempot. Massorna förstod inte partiet och gick inte i takt med det. Partiet kände omedelbart att det var avskilt från massorna och visade sig vara paralyserat. Följden blev att det plötsligt övergav förstklassiga positioner utan strid – det svåraste av alla nederlag.

Det går inte att tänka sig att historien automatiskt skapar förutsättningar för revolutionen och därefter, på partiets begäran, närsomhelst lägger fram dem på ett fat: här har ni, skriv under på kvittot tack. Det går inte till så.

Under långdragna strider måste klassen smida fram en förtrupp som kan hitta vägen under en situation, som kommer att känna igen revolutionen när den knackar på dörren, som när det behövs kommer att kunna inse att frågan om upproret är en fråga om konst, att utarbeta en plan, fördela rollerna och utdela ett skoningslöst slag mot borgarklassen. Nå, det tyska kommunistpartiet lyckades i det avgörande ögonblicket inte hitta denna förmåga, denna skicklighet, denna hårdhet och denna energi. För att på ett mycket klarare sätt inse vad det handlar om, låt oss för ett ögonblick föreställa oss att vi i oktober 1917 hade börjat vackla och inta en avvaktande hållning, att vi hade dragit oss åt sidan och sagt: låt oss vänta lite grann, situationen är inte tillräckligt klar. Vid en första anblick visar det sig att revolutionen inte är en björn, den springer inte ut i skogen – om man inte hade gjort den i oktober så kunde man göra den två eller tre månader senare. Men en sådan tanke är i grunden felaktig. Den tar inte hänsyn till de hastigt skiftande förhållandena mellan alla de faktorer som en revolution består av. Den mest omedelbara och väsentliga förutsättningen för en revolution är att massorna är beredda att genomföra den. Men denna beredskap går inte att spara, den måste utnyttjas så fort den visar sig. Före oktober marscherade arbetarna, soldaterna och bönderna bakom bolsjevikerna. Men det innebär givetvis inte alls att de själva var bolsjevik, det vill säga att de kunde följa partiet *under alla förhållanden och omständigheter*. De hade drabbats av svåra besvikelser med mensjevikerna och socialistrevolutionärerna och det var därför de följde bolsjevikpartiet. Deras missnöje med de försonliga partierna väckte förhoppningar hos dem att bolsjevikerna skulle vara tuffare, att de skulle visa sig vara av annat virke än de andra, och att det inte skulle finnas en avgrund mellan deras ord och gärningar. Om bolsjevikerna under dessa förhållanden skulle ha uppvisat vacklan och intagit en avvaktande hållning, då skulle också de inom kort ha likställts med mensjevikerna och socialistrevolutionärerna i massornas sinnen: massorna skulle ha vänt sig från oss lika snabbt som de hade kommit till oss. Just på detta sätt skulle styrkeförhållandena ha förändrats på ett grundläggande sätt.

Ty vad är egentligen ”styrkeförhållanden”? Det är ett mycket komplicerat begrepp och består av många olika delar. Bland dessa finns några som är mycket stabila, som teknik och ekonomi, som avgör klasstrukturen. I så måtto som styrkeförhållandena avgörs av storleken på proletariatet, bönderna och andra klasser, så har vi att göra med ganska stabila faktorer. Men styrkan hos en klass med en viss numerär storlek beror på dess partis organisationsgrad och aktivitet, de ömsesidiga förhållandena mellan partiet och massorna, stämningarna bland massorna och så vidare. Dessa faktorer är mycket mindre stabila, i synnerhet under revolutionära perioder, och det är just om dessa vi talar. Om det mest extrema revolutionära partiet har hamnat i centrum för arbetarmassornas uppmärksamhet på grund av händelsernas logik, och då missar det avgörande ögonblicket, då förändras styrkeförhållandena på ett grundläggande sätt, ty de förhoppningar som partiet har väckt bland massorna ersätts av besvikelse eller passivitet och djup förtvivlan, och partiet behåller bara de delar kring sig som det har erövrat på ett varaktigt och avgjort sätt, det vill säga en minoritet. Det är vad som hände

i Tyskland förra året. Alla, inklusive de socialdemokratiska arbetarna, förväntade sig att kommunistpartiet skulle leda landet ur den återvändsgränd det befann sig i. Partiet lyckades inte förvandla dessa utbredda förväntningar till avgörande revolutionära aktioner och leda proletariatet till seger. Det är därför de revolutionära stämningarna började ebba ut efter oktober-november. Det var också grunden till det tillfälliga stärkandet av den borgerliga reaktionen, ty det fanns förvisso inga andra, mer djupgående förändringar (av samhällets klassammansättning, av ekonomin) som hade kunnat orsaka det fram till dess.

Under de senaste parlamentsvalen fick kommunistpartiet 3,7 miljoner röster. Det är naturligtvis en mycket, mycket fin proletär kärna. Men denna siffra måste bedömas på ett dynamiskt sätt. Det kan inte finnas några tvivel om att kommunistpartiet, om alla andra saker hade varit lika, kunde ha fått avsevärt fler röster i augusti-oktober förra året. Å andra sidan finns det mycket som talar för att om valen hade ägt rum två eller tre månader senare, så skulle kommunistpartiets röstsiffra ha varit lägre. Det innebär med andra ord att partiets inflytande nu håller på att minska. Det vore absurt att blunda för detta: en revolutionär politik är inte en struts politik. Men man måste ha en klar förståelse av vad detta faktum betyder. Jag har redan sagt att kommunistpartierna inte är undantagna från kraften hos dialektikens lagar, och att deras utveckling sker ryckvis, genom uppsving och kriser. Under en period av politiskt uppsving ökar partiets inflytande bland massorna snabbt, under perioder av ebb minskar det, och den inre urvalsprocessen intensifieras inom partierna. Alla tillfälliga och otillförlitliga element hoppar av, partiets kärna svetsas samman och härdas. På detta sätt förbereds det för en revolutionär flodvåg. Med en korrekt bedömning av situationen och en sund syn på framtiden undviker man misstag och besvikelser. Vi har redan sett hur sant detta är i förhållande till frågan om industriella högkonjunkturer och kriser under efterkrigsperioden. Vi kan återigen se det i förhållande till frågan om Europas inträde i en nyreformistisk period. Nu måste vi med största möjliga klarhet inse vilket skede Tyskland går igenom, annars kommer vi inte att veta vad morgondagen kommer att föra med sig för oss.

Efter nederlaget 1905 behövde vi sju år innan rörelsen, efter att ha stimulerats av händelserna i Lena, återigen började vända uppåt, och vi behövde tolv år innan den andra revolutionen gav proletariatet makten. Förra året led det tyska proletariatet ett mycket svårt nederlag. Det kommer att behöva en bestämd och avsevärd tidsperiod för att smälta detta nederlag, för att lära sig läxan av det och hämta sig från det och återigen samla kraft, och kommunistpartiet kommer bara att kunna säkra proletariatets seger om även det helt och fullständigt har lärt sig läxan från förra årets erfarenheter. Hur lång tid kommer det att behövas för dessa processer? Fem år? Tolv år? Det går inte att ge något exakt svar på den frågan. Man kan bara uttrycka den allmänna tanken att utvecklingstakten, i betydelsen av radikala förändringar av den politiska situationen, har blivit mycket snabbare och febril efter kriget än den var före kriget. Inom ekonomin ser vi att produktivkrafterna växer mycket sakta och att förbättringar och försämringar av konjunkturen samtidigt följer på varandra mycket tätare än före kriget. Ett liknande fenomen går också att se inom politiken: fascism och mensjevism följer på varandra mycket snabbt. Gårdagens situation var djupt revolutionär och idag verkar borgarklassen segra över hela linjen. Det är också detta som utgör vår epoks djupt revolutionära karaktär, och just epokens karaktär tvingar oss att dra slutsatsen att kontrarevolutionens seger i Tyskland inte kan bli långvarig. Men det vi för närvarande kan se är ebb och inte flod, och vår taktik ska givetvis anpassa sig till denna situation.

Europa och USA

I Storbritannien blev arbetarklassens konservativa och reformistiska illusioner allvarligt undergrävd av kriget men de blommar nu igen, och ymnigare än tidigare, under Labourregeringen. I och med att makten har överförts till Labourpartiet utsätts den brittiska arbetarklassens hela tidigare politiska förflutna, i den mån den uttrycks i politisk återhållsamhet, försoning, reformism och

delaktighet i borgarklassens imperialistiska politik, nu för sin svåraste prövning. Labourpartiet försöker själv tona ner hur allvarlig denna prövning är genom att peka på det faktum att det inte har någon absolut majoritet i parlamentet och därför inte har ansvar för allting. Men historien har icke desto mindre iscensatt ett experiment i full skala. Oavsett hur det kommer att gå för MacDonalds regim ur formell synvinkel, så kommer resultatet av den att bli ökad kritik och självkritik inom arbetarklassens led. Och kritik och självkritik innebär att vänstern växer. För Storbritannien öppnar sig nu verkligen en period för att bygga upp kommunistpartiet.

MacDonalds regering har inte bara fördjupat den brittiska arbetarklassens tillfälliga demokratiska och pacifistiska illusioner, utan har också ökat dess självmedvetenhet. Man kan inte säga att den brittiska arbetarklassen ännu känner sig som herre i sitt eget hus, ty om den hade haft den känslan så skulle den redan ha blivit herre. Men den genomsnittliga brittiska arbetaren säger till sig själv: vi gäller alltså för något, eftersom kungen har kallat våra fackföreningsmedlemmar till makten. Och oavsett vilka konservativa begränsningar hela det förflutna ger denna medvetenhet så ger den i sig själv en stark stimulans åt den framtida utvecklingen. Arbetarna har blivit mer krävande, mindre tålmodiga, och som ett resultat av det har antalet strejker ökat kraftigt i Storbritannien. Och det är inte för inte som *Sunday Times* klagar på att de utmärkta arbetarledarna i Storbritannien snabbt knuffas åt sidan av revolutionärerna. Snabbt eller inte så knuffas de åt sidan och de kommer att knuffas åt sidan – knuffas åt sidan och knuffas ut. [*Applåder.*]

Den samlade ekonomiska och politiska situationen placerar länderna i Europa i sin helhet mellan Tyskland och Storbritannien – kanske med undantag för Italien som nu återigen verkar ställa sig i revolutionens främsta led. Mussolinis regim kan bryta samman riktigt snabbt, och regimens själva natur gör att det kan anta mycket radikala former och än en gång ställa proletariatet inför frågan om makten. I Italien består uppgiften av att när det sker ha ett parti som är tillräckligt starkt och initiativrikt. Det är en stor och besvärlig uppgift men den måste genomföras.

Precis som tidigare intar USA en särställning. Inte ens före kriget var utvecklingstakten i Europa och USA identisk, och efter kriget har skillnaden mellan dem blivit ännu större. När vi talar om den internationella revolutionen tänker vi ganska ofta på den alltför summariskt, i alltför allmänna ordalag. Världsrevolutionen kommer att gå igenom olika skeden, som är åtskilda av avsevärda tidsintervall. Allt pekar på att den amerikanska revolutionen kommer att äga rum betydligt senare än den europeiska. Historiskt är en sådan händelseutveckling synnerligen sannolik, med Östern som kastar av sig det imperialistiska oket, proletariatet som tar makten i Europa, och USA som liksom tidigare blir kvar som kapitalets tillflyktsort.

I denna mening kan USA bli och blir en grundläggande kontrarevolutionär kraft i historien. Kalkborgarna kan inte förstå detta – för dem avgörs frågan av pseudodemokratiska reformer, pacifistiska fraser och annat skräp. Det faktum att kriget pågick i fyra år och gjorde Europa utblottat var bara möjligt på grund av den speciella roll som USA spelade. Efter kriget hjälpte USA den europeiska borgarklassen att försvara sina positioner. Via ”Expertplanen” organiserar USA nu ett komplicerat slavsystem för Europas arbetarmassor. USA går envist mot varje erkännande av Sovjetrepubliken. USA är fantastiskt rikt. Den amerikanska borgarklassen har oöverträffade resurser till sitt förfogande som de kan använda för att manövrera både inrikes- och utrikespolitiskt. Sammantaget talar allt detta för att ett segerrikt europeiskt proletariat med största sannolikhet kommer att bli tvunget att ta itu med det amerikanska kapitalet som en kompromisslös och kraftfull motståndare. Socialdemokratin och först och främst den tyska socialdemokratin gör allt den kan för att förhärliga den ”transatlantiska demokratin” politiska roll. Socialdemokratin skrämmar arbetarna med USA:s vrede i händelse av att de skulle visa bristande respekt, och lovar tvärtom att en överenskommelse mellan de europeiska demokratierna under den amerikanska borgarklassens beskydd skulle leda till stora fördelar för dem. Den europeiska mensjevismens hela politik bygger på detta. Eftersom den europeiska socialdemokratin allmänt sett är representant för borgarklassen, så är det bara naturligt och oundvikligt att den blir representant för den rikaste och mäktigaste borgarklassen, USA:s.

Socialdemokratin försöker lamslå de europeiska arbetarnas revolutionära energi genom att hypnotisera dem med den amerikanska kapitalismens styrka. Vi har speciellt sett detta i Tyskland sedan 1918, då den kautskyanska Wilsonvänligheten var den starkaste kontrarevolutionära faktorn inom arbetarklassens led. I linje med tillämpningen av ”Expertplanen” kan vi under den kommande perioden förvänta oss att socialdemokratin bara kommer att intensifiera sitt arbete att skrämja proletariatet med spöket av ett allsmäktigt Nordamerika, på samma gång välgörande och fruktansvärt. För att på ett framgångsrikt sätt förbereda Europas arbetare på revolutionen är det nödvändigt att bekämpa dessa hotelser och denna hypnos. Arbetarna måste inse att ett förenat Europa är fullt förmöget att inte bara existera självständigt i ekonomisk mening utan också att försvara sig i öppen kamp mot den amerikanska kontrarevolutionen. När vi talar om ett enat Europa så tänker vi på en Europeisk federal sovjetrepublik som är olösligt knuten till vår nuvarande union och via dess förmedling sträcker ut en hand till Östern, till folken i Asien. Vi säger till Europas arbetare: om ni tar makten, om ni upprättar Sovjetiska förenta staterna som även innefattar oss, då kommer ni på en gång att förena två mäktiga kontinenter som är i besittning av utmärkt teknisk utrustning, gränslösa vidder och naturresurser, och den fantastiska entusiasmen hos en revolutionär klass som kommit till makten. Om ni blir tvungna att drabba samman öga mot öga med den beväpnade kontrarevolutionen i världen – och det kommer ni att bli tvungna till – så kommer ni att bygga er egen Röda armé, och ni kommer inte att behöva börja från noll, för ett inslag i den kommer att bli Sovjetunionens Röda armé som vi kommer att ge er och som redan är krigserfaren och är uppmuntrad av en seger.

[Stormande applåder.]